

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ
ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
& ΕΠΑΛ (ΟΜΑΔΑ Β')

ΝΕΟ & ΠΑΛΑΙΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΞΕΤΑΣΗΣ: 18 / 5 / 2016

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: *ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ*

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A1. Με ανάλογο τρόπο (γίνονται) και οι οικοδόμοι και όλοι οι υπόλοιποι· γιατί χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια, θα γίνουν καλοί οικοδόμοι (χτίζοντας) όμως με κακό τρόπο (θα γίνουν) κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι (τα πράγματα), καθόλου δεν θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν εκ φύσεως καλοί ή κακοί.

Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· γιατί κάνοντας όσα συμβαίνουν στη συναλλαγή μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να φοβόμαστε ή να έχουμε θάρρος (γινόμαστε) άλλοι ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Κατά τον ίδιο τρόπο συμβαίνουν και όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και την οργή· γιατί άλλοι γίνονται σώφρονες και πράοι ενώ άλλοι ασυγκράτητοι και οξύθυμοι, οι πρώτοι με το να συμπεριφέρονται σ' αυτές τις περιστάσεις με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο, και οι άλλοι με τον αντίθετο τρόπο. Και με έναν λόγο από όμοιες ενέργειες διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών (των ενεργειών) ακολουθούν και οι συνήθειες.

B1. «καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης»: η κανονική σειρά των λέξεων θα έπρεπε να είναι: «πολιτεία ἀγαθὴ πολιτείας φαύλης». Η φράση αυτή έχει όλα τα χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, δηλαδή συντομία και ελλειπτικότητα. Επίσης, το θέμα «διαφορά πολιτεύματος από πολίτευμα» δεν είναι ουσιαστικά αυτό που ενδιαφέρει τον Αριστοτέλη. Ότι απασχολεί τον φιλόσοφο είναι ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος γίνεται κάτοχος της αρετής. Τα επίθετα ἀγαθὴ – φαύλη σημαίνουν καλό και λιγότερο καλό, όχι κακό (πολίτευμα). Δηλαδή δηλώνουν διαφορά ως προς το βαθμό τελειότητας και όχι ως προς το βαθμό ποιότητας, γιατί δεν ορίζουν τα δύο αριστοτελικά άκρα: την υπερβολή και την έλλειψη. Τα επίθετα τοποθετημένα σ' αυτό

το σημείο της φράσης πετυχαίνουν επανασύνδεση με το βασικό θέμα που είναι η αρετή και οι διάφορες βαθμίδες από τις οποίες περνά ο άνθρωπος για να την κατακτήσει.

Ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις εκτροπές από αυτά. Δεν πιστεύει δηλαδή ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, και άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν, είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να φτάσουν στον ύψιστο στόχο, την ευδαιμονία. Αυτή τη διάκριση θα την αναφέρει και στο έργο του «Πολιτικά». Σ' αυτό το σημείο όμως δεν κάνει λόγο γι' αυτό· εδώ προϋποτίθεται ότι ο νομοθέτης επιδιώκει σε κάθε περίπτωση το καλό των πολιτών· απλώς μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στο στόχο του αυτόν. Επομένως, το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά το βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: όσο δηλαδή πιο κοντά στο στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή, και άρα στην ευδαιμονία, τόσο πιο καλό θεωρείται και το πολίτευμα. Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν, με τους νόμους, τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους, να τους σταθεροποιήσουν στο δρόμο της αρετής για να είναι και η πολιτεία αγαθή.

Παρόμοια, σε άλλο χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων, ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που είναι κείμενος ὀρθῶς και έχει επιτυχία, και για νόμο ἀπεσχεδιασμένον (δηλαδή προχειροφτιαγμένο), που δεν έχει επιτυχία.

«καὶ διὰ τῶν αὐτῶν καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται»: οι έννοιες αυτές αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τον τίτλο *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς*).

Με τη συγκεκριμένη αναφορά ο Αριστοτέλης προσθέτει νέο επιχείρημα, με το οποίο δείχνει ότι η αρετή είναι προϊόν εθισμού και η ποιότητά της εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί.

Η ηθική αρετή γεννιέται και φθείρεται «ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν», δηλαδή για τους ίδιους λόγους και με τους ίδιους τρόπους. Η δημιουργία και ο εκφυλισμός της επίκτητης ιδιότητας προκύπτουν από αντίστοιχους λόγους και ποιότητα εθισμού. Όταν δηλαδή ο άνθρωπος προβαίνει σε ηθικές πράξεις, τότε καλλιεργεί την ηθική αρετή και γίνεται ενάρετος. Όταν, αντίθετα, προβαίνει σε ανήθικες πράξεις, γίνεται ανήθικος. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή (γίνεται) και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται (φθείρεται).

Το ρήμα *φθείρεται* δηλαδή δε χρησιμοποιείται με το βιολογικό του περιεχόμενο αλλά περισσότερο με την έννοια της ατελέσφορης προσπάθειας για την κατάκτηση της αρετής. Ο Αριστοτέλης εννοεί μάλλον μια διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του για τον επίκτητο χαρακτήρα της. Τα ρήματα «γίνεται - φθείρεται» μας παραπέμπουν στο θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος της φιλοσοφικής σκέψης «γένεσις - φθορά». Για τον Αριστοτέλη, αυτή ήταν μια φυσική διαδικασία μονόδρομη: γένεση -> αύξηση -> τελείωση -> παρακμή -> φθορά. Αυτή, λοιπόν, η διαδικασία ακολουθείται και στις ηθικές αρετές. Κάθε αρετή για τους ίδιους

λόγους και χρησιμοποιώντας τα ίδια μέσα γεννιέται και με την καλή εξάσκηση κατακτιέται, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται. Επανέρχεται, λοιπόν, ο φιλόσοφος στην άποψη που διατύπωσε σε προηγούμενη ενότητα ότι προηγείται η πράξη και έπεται η αρετή. Η γένεσις και η φθορά είναι δύο έννοιες αντίθετες. Ο Αριστοτέλης επηρεασμένος από τους προσωκρατικούς φιλοσόφους, αλλά κυρίως από τους Πυθαγορείους, έχει προτίμηση στη χρησιμοποίηση αντίθετων φιλοσοφικών εννοιών.

«**ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται**»: ανακεφαλαιώνοντας το συλλογισμό του ο Αριστοτέλης αναφέρει μια νέα έννοια, αυτή που ονομάζεται «ἕξις». Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «ἔχω» και την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει.

Αυτός ο όρος έχει στην ουσία ιατρικές ρίζες και ήταν λογικό να χρησιμοποιηθεί από τον Αριστοτέλη, αφού είχε άμεση επαφή μ' αυτήν λόγω του πατέρα του. Ετυμολογικά φανερώνει την κυριαρχία σε κάποιον από μια ιδέα ή συναίσθημα. Εδώ βέβαια, η ἕξις είναι μια μόνιμη κατάσταση, όχι μόνο ενέργεια, που προκύπτει μετά από άσκηση κι έτσι εξελίσσεται σε συνήθεια. Συνδέεται με την ηθική και γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι ἕξεις είναι η ανταπόκρισή μας στο κοινωνικό περιβάλλον. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι οι ἕξεις είναι ένα μέρος από τα ἐν ψυχῇ γινόμενα. Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Πάθη θεωρεί τις παρορμήσεις της ψυχής, ενώ δυνάμεις είναι οι δυνατότητες της ψυχής που θα μας κάνουν ικανούς να αισθανθούμε αυτά τα πάθη. Επομένως το πάθος προηγείται της δυνάμεως και ανάλογα με το πώς αντιμετωπίζεται από τον κάθε άνθρωπο δημιουργεί τις ἕξεις. Στη συνέχεια μάλιστα του έργου για τον ορισμό της αρετής ο Αριστοτέλης θα αποκλείσει τα πάθη και τις δυνάμεις, προκύπτοντας ότι η αρετή συσχετίζεται με τις ἕξεις.

Στη νέα ελληνική γλώσσα η λέξη ἕξις έχει περισσότερο ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης ενός παράγοντα. Μια συνήθεια δηλαδή που κυριαρχεί στο άτομο, το δεσμεύει και του στερεί την ελεύθερη βούληση.

Η λέξη ἕξις σε συνδυασμό με το ρήμα γίνονται μας δηλώνει ότι οι ἕξεις δεν υπάρχουν εκ φύσεως, αλλά ως αποτέλεσμα κάποιων ενεργειών. Επομένως γίνεται λόγος όχι μόνο για την απόκτηση της αρετής, αλλά και για τη σταθεροποίησή της. Υπάρχει δηλαδή μια ποιοτική ομοιογένεια μεταξύ ἕξις και ενέργειας. Επομένως γίνεται λόγος όχι μόνο για την απόκτηση της αρετής, αλλά και για τη σταθεροποίησή της. Σε άλλο σημείο μάλιστα των Ηθικών Νικομαχείων γίνεται αναφορά και στο αντίστροφο: οι ἕξεις δηλαδή γίνονται η πηγή για τη δημιουργία των αντίστοιχων ενεργειών (αμφίδρομη σχέση). Από εδώ φαίνεται να απορρέει ένας κατευθυντήριος κανόνας της αγωγής: η αγωγή πρέπει να ξεκινά έγκαιρα για να σταθεροποιούνται νωρίς επαινετές ιδιότητες στο νεανικό χαρακτήρα. Ακόμη, η ενέργεια εκφράζεται και με τις μετοχές πράττοντες και ἐθιζόμενοι. Η χρήση του ενεστώτα δείχνει ότι η ενέργεια που εξελίσσεται επαναλαμβάνεται συχνά κι έτσι κατορθώνει να δηλώσει το σταδιακό τρόπο απόκτησης της αρετής.

B2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ο Αριστοτέλης ολοκληρώνοντας τη συλλογιστική του πορεία εισάγει ένα νέο επιχείρημα προκειμένου να αποδείξει πως οι ηθικές αρετές κατακτώνται με την επανάληψη πράξεων ίδιας ποιότητας (*ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν*). Ο ρόλος των τριών λέξεων «*Οὕτω δὴ καὶ*» είναι εισαγωγικός στο νέο επιχείρημα του Αριστοτέλη. Το τροπικό επίρρημα *οὕτω* είναι ομοιωματικό προς ό, τι έχει ειπωθεί μέχρι τώρα και δηλώνει αναλογική θεώρηση του θέματος που ακολουθεί. Ο φιλόσοφος δηλαδή σ' αυτήν την ενότητα χρησιμοποιεί αναλογικό συλλογισμό: ό, τι συμβαίνει με τις τέχνες το ίδιο συμβαίνει και με τις ηθικές αρετές. Το δὴ είναι συμπερασματικός σύνδεσμος που ανακεφαλαιώνει τα προηγούμενα, ενώ ο σύνδεσμος *καὶ* λειτουργεί ως μεταβατικός και εισάγει το καινούργιο επιχείρημα.

Ο Σταγειρίτης φιλόσοφος αναφέρεται στις περιπτώσεις της καθημερινής ζωής, όπου έχουμε τη δυνατότητα να αποκτήσουμε τις ηθικές αρετές ανάλογα με τον τρόπο δράσης και τη συμπεριφορά μας. Τα επιχειρήματα που παραθέτει είναι αντλημένα από τις καθημερινές συναλλαγές και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συμπεριφέρονται στους άλλους. Η κοινωνική μας δηλαδή συμπεριφορά αποτελεί κριτήριο για το αν θα γίνουμε δίκαιοι ή άδικοι. Η αρετή προσδιορίζεται σε σχέση με τους άλλους κι έτσι αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα. Ο Αριστοτέλης λαμβάνει τη λέξη συναλλάγματα με την ευρύτερη σημασία και τα διαιρεί σε εκούσια, δηλαδή σε συνθήκες, συμφωνίες και σε ακούσια, δηλαδή σε κάθε είδους κακουργήματα. Συνεχίζοντας αναφέρει ότι ο εθισμός στο θάρρος ή τη δειλία δημιουργεί τους ανδρείους ή τους δειλούς. Όταν συνηθίζουμε δηλαδή στο φόβο ή στο θάρρος, γινόμαστε θαρραλέοι ή δειλοί. Ο αληθινά ανδρείος, που έχει εξοικειωθεί με το στοιχείο του φόβου, θα νιώσει βέβαια φόβο ερχόμενος αντιμέτωπος με τον κίνδυνο, αλλά θα τον συγκρατήσει. Θα αντιμετωπίσει δηλαδή τον κίνδυνο όπως ορίζεται από τον λογικό κανόνα για χάρη του καλού, αφού αυτό είναι ο σκοπός της αρετής.

Ο W.D. Ross αναφέρει ότι οι αρετές αφορούν συναισθήματα και πράξεις, μόνο για ευκολία. Η αρετή είναι μια τάση ελέγχου ορισμένων συναισθημάτων της ορθής δράσης σε ορισμένες καταστάσεις. Ακόμη ισχυρίζεται ότι η άποψη του Αριστοτέλη πως γινόμαστε αγαθοί κάνοντας αγαθές πράξεις εμπεριέχει ένα παράδοξο. Πώς μπορούμε να πράττουμε αγαθά έργα αν δεν είμαστε οι ίδιοι αγαθοί; Γι' αυτό στη συνέχεια εξηγεί τη διαφορά μεταξύ των πράξεων που προσδίδουν αρετή και σ' αυτές που απορρέουν από την αγαθή φύση. Ένας άνθρωπος θεωρείται ενάρετος όταν ενεργεί γνωρίζοντας τι κάνει, επιλέγοντας την πράξη του και ακολουθώντας μια σταθερή ψυχική διάθεση. Οι πράξεις που προσδίδουν επιφανειακή αρετή μοιάζουν μόνο εξωτερικά με τις πράξεις που γεννά η αρετή. Ο Αριστοτέλης τονίζει επακριβώς αυτή τη διάκριση στα δύο στοιχεία και δέχεται ως προϋπόθεση ότι η δεδομένη πράξη είναι η ορθότερη στις συγκεκριμένες συνθήκες και ότι τα κίνητρά της είναι αγαθά. Το αν έχουμε τη διάθεση να γίνουμε αγαθοί ή όχι εκδηλώνεται στην καθημερινή μας συμπεριφορά και ο τρόπος που ρυθμίζουμε τις κοινωνικές μας συναλλαγές φανερώνει τη δυνατότητά μας να γίνουμε δίκαιοι ή άδικοι. Επομένως η δικαιοσύνη συσχετίζεται με την υπακοή στο νόμο και με την αρετή. Συγκεκριμένα δίκαιος είναι αυτός που παίρνει αυτό που του ανήκει από την κατανομή τιμής και πλούτου στους πολίτες. Συνεχίζοντας αναφέρεται στην ανδρεία, η οποία συνδέεται με τα φοβερότερα

πράγματα, όπως είναι ο θάνατος. Ανδρείος θεωρείται αυτός που δε φοβάται να πεθάνει τιμημένος στο πεδίο της μάχης, ενώ δειλός εκείνος που εγκαταλείπει το πεδίο της μάχης για να σωθεί. Για να τονίσει μάλιστα αυτή του τη θέση χρησιμοποιεί ένα σχήμα χιαστό: φοβείσθαι - δειλοί, θαρρύν - άνδρείοι.

Μετά την καθημερινή ζωή η συλλογιστική του Αριστοτέλη στρέφεται στο χώρο των συναισθημάτων, με τα οποία οριστικοποιούνται τα ψυχικά χαρακτηριστικά, όταν αυτά επαναλαμβάνονται συχνά. Όπως ο φόβος και το θάρρος καθιστούν τους ανθρώπους δειλούς ή ανδρείους, έτσι και οι επιθυμίες και οι οργές τους καθιστούν πράους και σώφρονες ή ασυγκράτητους και ευέξαπτους. Υπονοείται βέβαια ότι οι ελλείψεις και οι υπερβολές πρέπει να αποφεύγονται. Οι ορέξεις και οι φυσικές ορμές των ανθρώπων που εκδηλώνονται διαμορφώνουν και την κοινωνική τους συμπεριφορά. Αυτοί δηλαδή που επιθυμούν το αγαθό προσπαθούν να πραγματώσουν την ηθική αρετή, γι' αυτό και γίνονται σώφρονες και πράοι. Στην αντίθετη περίπτωση επιδιώκουν την ικανοποίηση των βασικών τους ενστίκτων και ορμών, γι' αυτό και γίνονται ασυγκράτητοι και ευέξαπτοι. Επομένως ο βαθμός πραγμάτωσης της αρετής σε μια κοινωνία εξαρτάται από τις επιθυμίες και τις τάσεις που εκδηλώνει ο άνθρωπος στη ζωή του καθημερινά, δηλαδή ποια στάση υιοθετεί απέναντι στις ηδονές. Οι σώφρονες χαλιναγωγούν τις επιθυμίες τους. Αν και δεν είναι αδιάφοροι απέναντι στην ηδονή, δεν υποδουλώνονται σ' αυτή. Η σωφροσύνη λοιπόν, συσχετίζεται με την προσπάθεια καθυπόταξης των φυσικών ορμών και επιθυμιών. Στην αντίθετη περίπτωση ο άνθρωπος γίνεται ακόλαστος και ακρατής, ξεπέφτοντας στο κατώτερο επίπεδο των ζώων.

Στη συνέχεια χρησιμοποιεί την έννοια της οργής για να δείξει εμφανέστερα τη στάση των ανθρώπων απέναντι σε εντονότερα συναισθήματα. Όσοι αντιδρούν απέναντί της με ηρεμία, θεωρούνται πράοι, ενώ όσοι αντιδρούν βίαια και παράφορα θεωρούνται οργίλοι, οξύθυμοι. Οι πράοι όμως δεν είναι και εντελώς παθητικοί, ούτε ευέξαπτοι και επιθετικοί. Η αρετή βρίσκεται στο μέσον. Όποιος διαλέξει ένα τρόπο συμπεριφοράς μπορεί να τον διατηρήσει για πάντα, αφού έχει εμπεδωθεί με τις συνεχείς επαναλήψεις των ίδιων στάσεων. Ακόμη οι λέξεις σώφρονες και ακόλαστοι συνδέονται με τὰς ἐπιθυμίας, ενώ οι πράοι και οργίλοι με τὰς ὀργάς. Μ' αυτόν τον τρόπο παραλληλίζονται οι ηθικές ιδιότητες με τις συναισθηματικές καταστάσεις και τις συγκινησιακές εκδηλώσεις.

Ο W.D. Ross μάλιστα αναφέρει ότι η σωφροσύνη αφορά ηδονές και λύπες, αλλά στην πραγματικότητα περιορίζεται στις πρώτες. Αρχικά αποκλείονται οι ηδονές της διάνοιας και τα άτομα που υποκύπτουν σ' αυτές δε χαρακτηρίζονται ασυγκράτητα. Επίσης εξαιρούνται οι ηδονές της όρασης, ακοής και όσφρησης. Η σωφροσύνη αφορά τις αισθήσεις άμεσης απόλαυσης, την αφή και τη γεύση και συγκεκριμένα αυτές του φαγητού, του ποτού και των αφροδισίων. Οι μόνες λύπες τις οποίες αφορά η σωφροσύνη είναι αυτές που οφείλονται σε ανεκπλήρωτες επιθυμίες γι' αυτές τις ηδονές.

Επιπλέον ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι ο τρόπος ενέργειας του ανθρώπου συνδέεται και με τις συναισθηματικές φορτίσεις. Συνδέει λοιπόν την αρετή με «τὰ ἐν ψυχῇ γινόμενα». Αυτά είναι τα πάθη, οι δυνάμεις, οι έξεις. Πάθη θεωρεί την επιθυμία,

την οργή, το φόβο, το θάρρος, το φθόνο, τη χαρά, τη φιλία, το μίσος, τον πόθο, τη ζήλεια, την ευσπλαχνία, όλα αυτά δηλαδή που έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια. Ο όρος πάθος δε μπορεί να συσχετιστεί με τα συναισθήματα, αλλά με τις παρορμήσεις της ψυχής. Συσχετίζονται δηλαδή με βιολογικές ιδιότητες του ανθρώπου και κατατάσσονται στο χώρο της φυσιολογίας και της βιολογίας και όχι σ' αυτόν της ηθικής.

Ο Αριστοτέλης ασχολείται διεξοδικότερα με τις ψυχικές ιδιότητες και καταστάσεις στο έργο του «Περὶ ψυχῆς», όπου αποτελεί την πρώτη συστηματική ψυχολογία της αρχαιότητας. Σ' αυτό αναφέρει απόψεις άλλων φιλοσόφων και αναλύει τις δικές του, που συσχετίζονται με την ψυχολογία των αισθήσεων. Ακόμη πραγματεύεται το θέμα της ουσίας της ψυχής. Πιστεύει λοιπόν, ότι όπως κάθε ον αποτελείται από ύλη και μορφή, το ίδιο συμβαίνει και με την ψυχή. Το σώμα αποτελεί την ύλη, ενώ η ψυχή τη μορφή. Η ψυχή είναι η αρχή για όλη την ενέργεια, για το σύνολο των ενεργειών της ζωής.

Βασική λοιπόν διαπίστωση είναι ότι ανάλογα με την καθημερινή μας συμπεριφορά γινόμαστε: δίκαιοι ή άδικοι στις σχέσεις μας, ανδρείοι ή δειλοί στα φοβερά, σώφρονες ή ασυγκράτητοι στις επιθυμίες, πράοι ή ευέξαπτοι στις οργές. Μ' αυτό τον τρόπο καταφέρνουμε να αποκτήσουμε ή όχι τις αρετές. Αυτή η διάκριση της στάσης των ανθρώπων γίνεται εντονότερη με τη χρήση των πολλών αντιθετικών ζευγών και με τα δύο ούτως, όπου το πρώτο αναφέρεται στα σώφρονες και πράοι, ενώ το δεύτερο στα ακόλαστοι και όργιλοι. Μ' αυτό τον τρόπο παρουσιάζει δύο διαφορετικές εκδοχές απέναντι στο ίδιο γεγονός: την ηθική συμπεριφορά με τη συγκινησιακή εκδήλωση. Στόχος του είναι να διαφοροποιήσει τους ανθρώπους ανάλογα με τις έξεις, στις οποίες αποδίδει την ποικίλη και αντιφατική συμπεριφορά του κάθε ανθρώπου. Ακόμη διαπιστώνεται η ποιοτική ομοιότητα μεταξύ της αφετηρίας και του αποτελέσματος της αγωγής. Η αγωγή αρχικά στοχεύει στο να επηρεάσει το συναίσθημα, αφού εκεί εδρεύουν οι διεγέρσεις και τα κίνητρα κάθε συμπεριφοράς. Ένας άνθρωπος συναισθηματικά διαταραγμένος ή ανώριμος δε μπορεί να παρουσιάζει μια απολύτως ομαλή συμπεριφορά. Ακόμη η χρήση του προσθετικού συνόλου ἐν αὐτοῖς (τοῖς πράγμασι), αν και είναι επαναληπτική αντωνυμία ουδετέρου γένους, αναφέρεται στις λέξεις ἐπιθυμίας και ὀργάς, ενώ οι σύνδεσμοι μὲν – δὲ χρησιμοποιούνται σκόπιμα για να γίνει ευκρινέστερη η νοηματική διχοτόμηση του κειμένου.

Όλα αυτά οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όλα τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας και όχι μόνο οι αρετές, διαμορφώνονται με όμοιους τρόπους συμπεριφοράς και σε αναλογία με αυτούς. Γι' αυτό απαιτείται μια ποιοτική συμπεριφορά, που θα μας βοηθήσει στην απόκτηση της ηθικής αρετής. Μπορεί βέβαια να συμβεί και το αντίστροφο, να δημιουργούνται δηλαδή από τις έξεις αντίστοιχες ενέργειες. Μπορεί π.χ. αν συνηθίσουμε να αψηφούμε τους κινδύνους και να τους αντιμετωπίζουμε να αποκτήσουμε την αρετή της ανδρείας και μ' αυτό τον τρόπο να αντιμετωπίσουμε ευκολότερα όσα προκαλούν φόβο. Ανάλογα λοιπόν με το πώς συμπεριφέρεται ένας άνθρωπος καθημερινά κατορθώνει να γίνει αγαθός ή κακός. Εδώ υπονοείται ότι έργο της παιδείας είναι να διδάσκει τους νέους καλές συνήθειες και να τους δείχνει τη

σωστή θέση απέναντι στους συνανθρώπους και τις καταστάσεις. Η στάση αυτή μάλιστα μπορεί να παραμείνει αμετάβλητη για όλη τους τη ζωή.

B3. Σχολικό βιβλίο σελ. : «Ένας τέτοιος λόγιος ... η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα».

B4. γηγενής: γινόμενον, γίνονται, γίνεται, γινόμεθα

ἔσθλος: ἔστίς, ἔσσονται

μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

δέος: δεινοῖς, δειλοῖ

στρεβλός: ἀναστρέφεσθαι

Γ1. Μου φαίνεσαι, είπα εγώ, πως αναφέρεις ικανοποιητική απόδειξη, ότι δηλαδή δεν είναι αυτή η τέχνη των ρητόρων, την οποία αν αποκτήσει κάποιος θα μπορούσε να είναι ευτυχισμένος. Και όμως εγώ νόμιζα ότι κάπου εδώ θα παρουσιαζόταν η επιστήμη (τέχνη), την οποία τόσο ώρα αναζητούμε. Γιατί και οι ίδιοι οι ρήτορες, όταν τους συναναστρέφομαι, μου δίνουν την εντύπωση, Κλεινία, ότι είναι πάνσοφοι, και η ίδια η τέχνη τους (μου φαίνεται) θεϊκή και υπέροχη. Και όμως δεν είναι καθόλου παράξενο αυτό· γιατί είναι μέρος της τέχνης των μάγων και λίγο κατώτερη από εκείνη. Γιατί αυτή (η τέχνη) των μάγων είναι η σαγήνη (γοητεία) και των φιδιών και των αραχνών και των σκορπιών και των άλλων ζωυφίων (εντόμων) και των ασθενειών, η τέχνη όμως (των ρητόρων) τυχαίνει να είναι και η σαγήνη (γοητεία) και η παρηγοριά των δικαστών, και των μελών της εκκλησίας του δήμου και του υπόλοιπου πλήθους.

Γ2. ἔφην: φάτε

κτησάμενος: ἐκτῶ

τις: τινῶν

εὐδαίμων: (ῶ) εὐδαιμον

ῶμην: ῶθήθη

φανήσεσθαι: πεφάνθω

πάλαι: παλαιότερον

κῆλησις: (ῶ) κήλησι

τυγχάνει: τύχοιεν

οὔσα: ἐσομέναις

Γ3α. μοι: δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου από το δοκεῖς

εὐδαίμων: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του ρήματος τις, μέσω του συνδετικού ρήματος ἂν εἶη

ἦν: αντικείμενο του ρήματος ζητοῦμεν

ἐκείνης: γενική συγκριτική από το ὑποδεεστέρα

οὔσα: κατηγορηματική μετοχή, μέσω του ρήματος τυγχάνει, που αναφέρεται στο υποκείμενο (συνημμένη) ἡ δέ.

Γ3β. κτησάμενος: επιρρηματική υποθετική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο τις του ρήματος ἂν εἶη.

Αναλύεται σε δευτερεύουσα επιρρηματική υποθετική πρόταση: **εἰ κτήσαιτο.**

Σχηματίζεται λανθάνων υποθετικός λόγος. Αφού η απόδοση είναι το ρήμα της πρότασης ἂν εἶη, δηλαδή δυνητική ευκτική, ο υποθετικός λόγος δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος, γι' αυτό και η μετοχή αναλύθηκε με τον σύνδεσμο εἰ και ευκτική στο χρόνο της μετοχής (αορίστου).